

Miscellaneous

Регионалният природонаучен музей в Пловдив и Националният природонаучен музей в София – 70 години сътрудничество в полза на природознанието

Златозар Н. Боев*

Национален природонаучен музей – БАН

Бул. Цар Освободител, № 1

1000 София

*E-mail: boev@nmnhs.com, zlatozarboev@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8049-7509>

Резюме. Представени са разнообразните форми на сътрудничество между Националния природонаучен музей в София и Регионалния природонаучен музей в Пловдив в различните области на музейното дело (създаване и куриране на музейни фондове, експозиции, научна популяризация, научно-изследователска дейност) от учредяването на Регионалния природонаучен музей в Пловдив (1955) до 2025 г. Изтъкнато е значението на този музей в изграждането и възпитаването на екологически грамотни и природозащитно образовани граждани на съвременното българско общество.

Увод

Музеите, библиотеките и архивите са най-важните институции за съхраняването на националната идентичност във всяка една съвременна държава. Те са хранителите на материалните основи на националната история, нейната уникалност и значимост. Природонаучните музеи имат важната и специфична роля да представят богатството и разнообразието на природата на страната, областта или отделната природна забележителност. В наши дни все повече се осъзнава, че опазването на Родината и природозащитата са неразривно свързани. Без да познаваме и опазваме природата в страната си, не можем да я опазим. Затова защитата на природата е израз на нашия патриотизъм. Опазвайки природата в страната си по същество ние пазим нея самата.

В националната система на природонаучните музеи Националният природонаучен музей при Българската академия на науките в София (НПМ) и Регионалният природонаучният музей в Пловдив (РПНМ - Пловдив; Фиг. 1.) заемат първите две водещи места. Първият, учреден преди 136 години през 1889 г. и вторият – преди 70 години през 1955 г., и до днес са двата най-големи природонаучни музеи в България. В тях се съхраняват почти 2 милиона природни образци – минерали, скали, вкаменелости, гъби (вкл. лишен), растения и животни, произлизащи от всичките седем континенти.

През тези 7 десетилетия двата музея, макар и в състава на различни ведомства, непрестанно са поддържали активни контакти, изразяващи се в изключително разнообразни форми на сътрудничество във всички области на музеологията –

Регионалният природонаучният музей в Пловдив...

научноизследователската работа, колекционирането на музейни природни образци и обмен на колекции, работа в съвместни екипи в изпълнението на национални и международни научни и научно-приложни проекти, създаването на музейни експозиции и популяризирането на природонаучни и природозащитни знания сред обществеността.

Настоящият преглед цели да представи в хронологичен ред основните изяви на интензивното междуинституционално сътрудничество на тези два първи и най-големи природонаучни музеи в България.

Фиг. 1. Сградата на Регионалния природонаучен музей – Пловдив след реконструкцията. 05.09.2024. Сн.: З. Боев.

Регионалният природонаучният музей в Пловдив при управлението на Атанас Маринов (1955-1960)

Чрез внушителната природонаучна колекция на закрития през 1948 г. Френски колеж „Св. Августин“ в Пловдив (Collège Frangais „Saint Augustin“, Philippopoli) се полагат основите на съвременните фондове и отчасти – на експозицията на съвременния РПНМ - Пловдив. За рождена дата на музея може да се смята 05.09.1955 г., когато с част от образците на Френския колеж е организирана „Временна изложба на материали за бъдещ природонаучен музей“. За нейн уредник, а след това и за директор е назначен дългогодишният преподавател по естествени науки Атанас Маринов. Впоследствие се изготвят тематико-експозиционни планове от двама изтъкнати зоолози от НПМ - д-р ст.н.с. Нено Атанасов (тогава директор на б. Зоологически институт на БАН) и ст.н.с. Георги Пешев, сътрудник в секция „Музей“ (Тодоров, 2016). В една своя статия Г. Пешев отбелязва, че въпреки допуснатите грешки в наредбата на експозицията, с помощта на сътрудници от музея в София, пловдивският музей придобил една прилична експозиция, на основата богатите си колекции (Пешев, 1956).

**Регионалният природонаучният музей в Пловдив при управлението на проф.
д.б.н. Павел Ангелов (1960-1963)**

Скоро след откриването на музея Ат. Маринов се пенсионира и на местото му е назначен младият ентомолог Павел Ангелов. Създаването и обогатяването на природонаучните сбирки в музея през този период са били първостепенни задачи за неговия все още малоброен научен състав. В това отношение помощ е оказал НПМ чрез предоставяне и обмен на някои образци, представени с по-многобройни екземпляри (Тодоров, 2016). НПМ съдейства и за обогатяването на научна библиотека на РПНМ - Пловдив като му дарява пълен комплект от реномираните „Известия на царските природонаучни институти“, както и друга дублетна научна литература.

**Регионалният природонаучният музей в Пловдив при управлението на доц. д-р
Илко Басамаков (1963–2010)**

След хабилитирането си П. Ангелов напуска РПНМ - Пловдив и за директор е назначен 25-годишният хидробиолог Илко Басамаков (1938-2022). За 47 години с 6000 експоната той организира изграждането на 9 експозиции в РПНМ - Пловдив.

През 60-те и 70-те години на 20 в. сътрудниците на РПНМ - Пловдив. В публикуват научните си трудове (над 30 публикации) в най-реномираното на времето си национално научно зоологично издание „Известия на Зоологическия институт с музей“ на БАН. Обособената научна група от специалисти-естественици (1963-1971 г.) с активна изследователска дейност (основно в Родопите, Тракийската низина, Средна гора, Стара планина, Рила и др. райони; Станев, 1997) впоследствие (от 1970 г.) довежда до учредяването на собствено научно периодично издание на РПНМ - Пловдив – „Известия на Природонаучния музей в Пловдив“ (Станев, Басамаков, 1970).

През 1976-1978 г. специалисти от НПМ участват в изграждането на експозициите на РПНМ - Пловдив и Музея на родопския карст в гр. Чепеларе (Боев, 2023).

Палеонтологът ст.н.с., к.г.-м.н. Иван Николов от НПМ оказва ценна помощ за определянето на множество фосили (кости и зъби) на терциерни бозайници от палеонтологичната колекция на РПНМ - Пловдив. В резултат на работата му се появяват няколко научни публикации съвместно с тогавашния директор на РПНМ - Пловдив – ст.н.с., к.б.н. Илко Басамаков (Басамаков, Николов 1978; Николов, Басамаков 1970; 1979). Учени от НПМ и по-късно определят фосили от едри бозайници от фондовете на РПНМ - Пловдив. Доц. д-р Георги Марков определя колекцията от фосилни хоботни бозайници (*Proboscidea Illiger*, 1811; Марков, 2005; Фиг. 2.).

Дългогодишният служител на РПНМ - Пловдив и бележит български ботаник проф. д.б.н. Стефан Станев има огромен принос за историографията на ботаниката в България. Верен на своите пристрастия той публикува (Станев, 2025) и съставената от него биография на проф. Борис Стефанов – ботаник в Царските природонаучни институти, чийто наследник днес е НПМ. В многобройните си книги той изтъква значението на НПМ като основен национален център за изследване на растителното богатство на страната (Станев, 2008; 2010). През 1978 г. той публикува специална статия за приноса на акад. Иван Буреш (дългогодишен директор на б. „Естественоисторически музей на Царят на всички българи“ в София, чийто наследник е НПМ) за развитието на ботаниката в България. В нея особено значение Ст. Станев отдава на учредяването на Ботаническият отдел в музея (Станев, 1978).

В обобщаващата си монография Станев (2010) включва отделен раздел, озаглавен „Ботанически отдел на Царския естественоисторически музей“. Фактически Ст. Станев се явява и единственият изследовател на историята на този отдел в НПМ и до днес. Той задълбочено анализира и водещата роля на двата музея (НПМ и РПНМ - Пловдив) в цялата система от природонаучни музеи в страната (Станев, Божикова, 1974; Станев, 1978.). С основание през 2006 г. по предложение на доц. А. Попов, тогавашен директор на НПМ, проф. Ст. Станев е удостоен с почетния плакет „Акад. Иван Буреш“. Това отличие НПМ дава на изтъкнати български и чуждестранни учени със значим принос за развитието на музея и науката.

Организираната през 2009 г. от Британския съвет в България и НПМ изложба „Дарвин сега“ (от 16 панела) след София, е показана и в Пловдив и Асеновград.

Фиг. 2. Част от експозицията от фосили на хоботни бозайници в Регионалния природонаучен музей – Пловдив, 08.02.2023. Сн.: З. Боев.

Регионалният природонаучният музей в Пловдив при управлението на гл. ас. д-р Огнян Тодоров (2010-)

През 2018 г. проф. д.б.н. Златозар Боев от НПМ по молба на директора О. Тодоров се заема с определянето на оцелелите тотални сухи монтирани препарати от птици – наследство от Френския колеж. За съжаление оказва се, че цялата документация със съответната съпътстваща информация за тях скоро след закриването на колежа е била безвъзвратно загубена. Въпреки това екземплярите от тази колекция с голяма историческа стойност са определени и информацията за тях е публикувана (Boev & Todorov, 2019). Оказва се, че тя включва 193 вида птици от 81 семейства и 28 разряда, представени чрез 205 екземпляра (1,67 % от съвременната световна орнитофауна). Над 15 процента от видовете имат природозащитен статус по

IUCN (NT до CR). Сред най-ценните ѝ екземпляри са застрашеният сивогръб скорец (~ майна) (*Acridotheres tricolor* (Horsfield, 1821)) и два уязвими вида – маврикийски огърличен (ехо) папагал (*Psittacula eques* (Boddaert, 1783); Фиг. 3.) и северен (тъмногръб) опушен албатрос (*Phoebetria fusca* (Hilsenberg, 1822)). Това е втората по големина колекция от екзотични птици в България.

Фиг. 3. Маврикийски огърличен (ехо) папагал (*Psittacula eques* (Boddaert, 1783)) от колекцията на б. Френски колеж „Св. Августин“ в Пловдив. Сн.: Огнян Тодоров.

През 2014 г. проф. д-р Николай Спасов от НПМ определя част от сборове с фосили от едри бозайници, сред които са находки от алпийски козирог (*Capra ibex* Linnaeus, 1758), тур (*Bos primigenius* Bojanus, 1825), пещерна мечка (*Ursus spelaeus* Rosenmüller, 1794) и др. (Георгиев, 2017).

През 2017 г. със специален договор между НПМ и РПНМ - Пловдив за експозицията на последния в НПМ са препарирани екземпляри от десетина вида едри бозайници, собственост на НПМ, сред които: евроазиатски рис (*Lynx lynx* (Linnaeus, 1758)), леопард (амурски и персийски; *Panthera pardus* (Linnaeus, 1758)), тръстикова котка (*Felis chaus* Schreber, 1777), сервал (*Leptailurus serval* (Schreber, 1776)), ягуар (*Panthera onca* (Linnaeus, 1758)), гребенесто африканско бодливо свинче (*Hystrix cristata* Linnaeus, 1758) и др. По този начин е реализирано едно от най-значимите попълнения на експозицията на РПНМ - Пловдив през последните няколко десетилетия.

Настоящият директор на РПНМ - Пловдив, О. Тодоров (Фиг. 4.) освен отличен организатор на поверената му институция, е и изявен природолюбител и пътешественик. В последното си качество той създава извънредно богат фотоархив от превъзходни фотографии на животни от редица екзотични кътчета на света. За три академични издания на НПМ (Боев, 2025 а; b; c) той предоставя безвъзмездно за първо публикуване 156 свои фотографии на 33 вида неврабчоподобни, 63 вида врабчоподобни птици и 59 вида бозайници.

Фиг. 4. Гл.ас. д-р Огнян Тодоров с Грамота от Министерството на културата за значими приноси в развитието и популяризирането на българските култура и изкуство, София, 05.11.2019. Сн.: З. Боев.

С участието на проф. З. Боев и съставена и публикувана биобиблиография на изтъкнатия наш орнитолог ст.н.с., к.б.н. Цено Петров (Фиг. 5.) – дългогодишен сътрудник на РПНМ - Пловдив и настоящ доайен на българските орнитолози (Demerdzhiev & Petrov, 2023). В нея са събрани данни за 202 публикации, публикувани в периода 1970-2022 г. З. Боев и Д. Демерджиев организираха и тържественото честване на 80-годишнината на ст.н.с. Ц. Петров в РПНМ - Пловдив на 23.06.2023 г.

Учени от НПМ са чести лектори в организираната от ръководството на РПНМ - Пловдив образователна лектория по актуални научни теми, на които присъстват и студенти от Биологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, както и граждани на Пловдив. Сред лекторите са специалистите от НПМ проф. д.б.н. З. Боев (2011 г.), проф. д-р Стоян Бешков (2021 г.), доц. д-р Латинка Христова (2023 г.), ас. Владимир Николов (2023 г. – 2 лекции), доц. д-р Тихомир Стефанов (2024 г.) и др.

Тези лекции се провеждат в новата лекционна зала, снабдена с необходимата за предназначението ѝ съвременна техника. Специалисти от НПМ в рамките на действащата работилница за палеоарт, освен в НПМ, водят занятия и в РПНМ - Пловдив (ас. Владимир Николов - „Да рисуваме велоцираптор“ - 2023 г.; Фиг. 6.).

Фиг. 5. Доц. д-р Цено Петров в Националния природонаучен музей, 10.10.2018. Сн.: З. Боев.

Фиг. 6. Плакат за палеоарт-работилницата „Да рисуваме велоцираптор“ на Владимир Николов в Регионалния природонаучен музей – Пловдив (2023 г.).

Доц. д-р Марио Лангуров изнася 2 лекции (2022 и 2025 г.) на организираниите две издания на „Фестивал на Пеперудите“. Някои от временните изложби, организирани от НПМ са били показвани и на пловдивската общественост в залите на РПНМ - Пловдив. Такива са изложбите „100 години от рождението на Николай Боев“ (2022 г.; Фиг. 7.), „Illustratorium II“ на Деница Пенева (2025 г.) и „Юрски свят“ на Владимир Николов (2025 г.).

Проф. П. Берон и ас. Вл. Николов представят свои новоизлезли книги в РПНМ - Пловдив: „Пет месеца в Нова Гвинея“ (2018 г.), „Сану Батуре“ (2018 г.) и „Панорама на българската зоология“ (2023 г.) – и трите на проф. Петър Берон и "Песента на титаните: история за динозаври" (2023 г.) на ас. Вл. Николов.

Двама от хабилитираните зоолози от НПМ (херпетологът проф. Георги Попгеоргиев и териологът доц. Недко Недялков) започват научната си кариера в РПНМ - Пловдив. За първи път там те се запознават със спецификата на музейната работа като куратори на зоологични колекции. Д-р Светлозара Казанджиева от екипа на РПНМ - Пловдив провежда своята постдокторантска специализация по ентомология в НПМ. Същата е определила ентомологичната колекция на РПНМ - Пловдив от 5 семейства гъбни комари (двукрили насекоми от надсемейство Sciaroidea), представени с 308 екземпляра (Kazandzhieva, 2025).

Фиг. 7. Част от изложбата „100 години от рождението на Николай Боев (1922-2022) в Регионалният природонаучен музей – Пловдив. 09.02.2023. Сн.: З. Боев.

НПМ заедно с РПНМ - Пловдив и още няколко други институции са съорганизатори на Деветата международна конференция „Минералогия и музеи, София' 2021“. Учени от НПМ и РПНМ - Пловдив публикуват съвместно някои от своите изследвания върху видове от националната ни Червена книга (Петров и др. 2011; Мичев и др., 2011).

Още от учредяването на новото научно списание на РПНМ - Пловдив - *Bulletin of the Natural History Museum – Plovdiv* през 2016 г. в редакционната му колегия са привлечени и учени от НПМ. Проф. З. Боев е нейн член в продължение на 5 години (2016-2020). Учени от НПМ редовно публикуват резултати от свои научни изследвания в това списание. З. Боев в него е публикувал 33 научни статии.

Проф. Здравко Хубенов от НПМ през 2020 г. рецензира монографичното издание на РПНМ - Пловдив „Атлас на безгръбначните животни“ (Тодоров, 2021). През 2020 г. проф. З. Боев въз основа на огромния му принос за модернизирането и разширяването на РПНМ - Пловдив аргументирано номинира гл. ас. Огнян Тодоров за кандидат за удостояване със Специалната награда „Пловдив“ в областта на изкуството и културата, в категория „12.9. Опазване на културното наследство и съхраняване на паметта“.

През 2019 г. проф. З. Боев рецензира новооткритата експозиция от гръбначни животни в РПНМ - Пловдив – най-впечатляващата и обширно представена в залите на музея. През 2021 г. той рецензира и новооткритата палеонтологичната експозиция „Динозаври“ (Фиг. 8.) от анимирани макети на някои най-популярни видове. През 2025 г. проф. д-р Павел Стоев (директор на НПМ) и проф. З. Боев рецензират изготвения от екип на РПНМ - Пловдив тематико-експозиционен план за реконструкцията на Отдел „Природа“ на Регионалния исторически музей в Благоевград. Рецензиите им съдържат множество конструктивни препоръки, подобряващи плана и заложените в него дейности.

Фиг. 8. Част от експозицията „Динозаври“ в Регионалния природонаучен музей – Пловдив. 08.12.2021. Сн.: З. Боев.

Настоящият преглед, макар и непълен, очертава формите и насоките на тясното сътрудничество на учените от двата музея. Постигнатото с общи усилия е гаранция за успешното им развитие и в бъдеще в името на природонаучната просвета за опознаването и опазването на българската природа.

Благодарности

Авторът благодари на гл. ас. д-р Огнян Тодоров (РПНМ - Пловдив) и д-р Светлозара Казанджиева (РПНМ - Пловдив) за някои предоставени данни.

Литература

- Boev Z. 2025a. *Terminologia ornithological bulgarica. Vol. I. Taxonomia. Illustrated trilingual dictionary of the birds of the world. English - Latin – Bulgarian. Part 1. Non-Passeriformes*. National Museum of Natural History – Bulgarian Ornithological Society. Sofia. 432 pp. ISBN 978-954-8828-20-8
- Boev Z. 2025b. *Terminologia ornithological bulgarica. Vol. I. Taxonomia. Illustrated trilingual dictionary of the birds of the world. English - Latin – Bulgarian. Part 2. Passeriformes*. National Museum of Natural History – Bulgarian Ornithological Society. Sofia. 508 pp. ISBN: 978-954-8828-21-5
- Boev Z. 2025c. *Terminologia theriologica taxonomica bulgarica. Illustrated trilingual dictionary of the mammals of the world. English – Latin – Bulgarian*. National Museum of Natural History. Sofia. 462 pp. ISBN 978-954-8828-22-2
- Boev Z., Todorov O. 2019. The avian collection of the former Saint Augustine College of the Regional Natural History Museum in Plovdiv. *Historia naturalis bulgarica*, 35: 1-11.
- Demerdzhiev D., Boev Z. 2023. Assoc. Prof. Dr. Tseno Petrov and the modern Bulgarian ornithology (A bio-bibliography of an honored Bulgarian ornithologist on occasion of his 80th anniversary). *Bulletin of the Natural History Museum, Plovdiv*, 8: 1-21.
- Kazandzhieva Sv. 2025. The fungus gnats (Diptera: Sciaroidea) collection of the Regional Natural History Museum – Plovdiv. *Bulletin of the Natural History Museum – Plovdiv*, 10: 1-16.
- Басамаков И., Николов И. 1978. Нови находки на плиоценска и плейстоценска бозайна фауна от Южна България. *Известия на музеите от Южна България*, 4: 23-35.
- Боев З. 2022. Националният природонаучен музей при БАН под ръководството на д-р Нено Атанасов (1947-1962 г.) - 15 следвоенни години на траен подъем. *Bulletin of the Natural History Museum, Plovdiv*, 7 Online First: 1-19.
- Боев З. 2023. Националният природонаучен музей при Българската академия на науките - 14 години на повторно възстановяване под ръководството на акад. проф. д-р Иван Костов (1974-1988 г.). *Обучение по природни науки и върхови технологии*, 32 (5-6): 422-456.
- Георгиев Д. 2017. Палеонтологичната сбирка на Регионален Природонаучен Музей – Пловдив. *Bulletin of the Natural History Museum – Plovdiv*, 2: VII-XI.
- Марков Г. 2005. Фосилните хоботни (Proboscidea, Mammalia) на България. Национален природонаучен музей, БАН. София. Автореферат на дис. тр. за обр. н. ст. „доктор“, 1-32.
- Мичев Т., Петров Ц., Николов Х., Боев З. 2011. Сива чапла *Ardea cinerea* Linnaeus, 1758. - В: Големански В. (гл. ред.). 2011. *Червена книга на Република България. Том. 2. Животни*. ИБЕИ-БАН & МОСВ, София. 248.
- Николов И., И. Басамаков. 1970. Нови находки от плиоценската бозайна фауна от с. Ахматово, Пловдивско. *Известия на Природонаучния музей Пловдив*, 1: 65-70.

- Николов И., И. Басамаков. 1979. Терциерна и кватернерна бозайна фауна от Пловдивско и Старозагорско. *Известия на музеите от Южна България*, 5: 33-45.
- Петров Ц., Боев З., Далакчиева С. 2011. Стридожд *Haematomus ostralegus* (Linnaeus, 1758). - В: Големански В. (гл. ред.). 2011. *Червена книга на Република България. Том. 2. Животни*. ИБЕИ-БАН & МОСВ, София. 87.
- Пешев Г. 1956. Задачите на природонаучните отдели при окръжните и околийските музеи. *Музеи и паметници на културата*, 4: 7-14.
- Станев С. 1991. Ботаническите колекции на Националния Природонаучен музей при БАН *Historia naturalis bulgarica*, 3: 15-22.
- Станев Ст. 2025. *Борис Стефанов - един бележит български учен*. Университетско издателство „Паисий Хилендарски“. Пловдив, 1-133. ISBN 978-619-281-030-6.
- Станев Ст., Басамаков И. 1970. Природонаучният музей в Пловдив. – *Известия на Природонаучния музей в Пловдив*, 1: 5-17.
- Станев, Ст. 1978. Дейността на академик д-р Иван Буреш, свързана с развитието на българската ботаника. *Известия на музеите от Южна България*, 4: 9-21.
- Станев Ст. 1978. Природонаучните музеи — мрежа, структура, кадри. *Музеи паметници на културата*, 3: 12-16.
- Станев Ст. 1997. Природонаучният музей в Пловдив. *Природа – БАН*, 3-4: 82-86.
- Станев Ст. 2008. *Първостроители на българската ботаника*. Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 1-278.
- Станев Ст. 2010. *История на ботаниката в България (до 1944 година)*. Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 1-701.
- Станев Ст., Божикова Е. 1974. Състояние и проблеми на природонаучните музеи и отдели в страната. *Въпроси на музейното дело*, София, 2: 161-177.
- Тодоров О. 2016. Регионален природонаучен музей – Пловдив. *Bulletin of the Natural History Museum – Plovdiv*, 1: VII-XIV.
- Тодоров, О. 2021. *Атлас на безгръбначните животни*. РПНМ-Пловдив. 504 с. ISBN 978-619-91987.

The Regional Museum of Natural History in Plovdiv and the National Museum of Natural History in Sofia – 70 years of cooperation for the benefit of natural science

(Summary)

The various forms of cooperation between the National Museum of Natural History in Sofia and the Regional Museum of Natural History in Plovdiv are presented in the various areas of museum work (creation and curation of museum collections, exhibitions, scientific popularization, scientific research activities) from the establishment of the Regional Museum of Natural History in Plovdiv (1955) to 2025. The importance of this museum in the development and education of ecologically literate and nature conservation-educated citizens of modern Bulgarian society is highlighted.

Received: 01.12.2025

Accepted: 23.12.2025

Published: 26.12.2025